

Др МИЛАН С. ДИМИТРИЈЕВИЋ
Астрономска опсерваторија
11060 Београд
Волџина 7
e-mail: mdimitrijevic@aob.bg.ac.yu

БОРБЕ СТАНОЈЕВИЋ И „БАЧКИ НАПРЕДАК“

DORĐE STANOJEVIĆ AND THE „ĐAČKI NAPREDAK” JOURNAL

САЖЕТАК: Размотрена је сарадња Ђорђа М. Станојевића у лесковачком листу „Бачки напредак“ у 1905. и 1906. години.

SUMMARY: This paper focuses on the collaboration of Dorđe M. Stanojević with the journal „Đački napredak“ from Leskovac in 1905 and 1906.

У заоставштини мога оца, Сергија Димитријевића, коју је сачувала његова супруга и моја мајка Надежда, нашао сам укоричени комплет лесковачког часописа за ученике „Бачки напредак“ за 1905. и 1906. годину и у њему објављене фотографије Ђорђа М. Станојевића, другог руководиоца Астрономске опсерваторије, захваљујући којем је овај град добио електрично осветљење.

Први број „Бачког напретка“ изашао је у Лесковцу 1. јануара 1905. на 16 страна (Сл. 1). Као власник наведен је Лесковачки учитељски колегијум, а уредио га је Крста Димитријевић, учитељ. Лист је излазио два пута месечно у току школске године и до јуна је изашло десет бројева на 160 страна. Друга година излажења, везана за школску 1905/1906. годину, започела је публикавањем броја 1, 15. септембра 1905. године, на

12 страница. Нови уредник, Милан В. Поповић, променио је клише на првој страници (Сл. 2).

Прилог Ђорђа Станојевића појављује се први пут у „Бачком напретку“ у броју 11 (друга година) од 15. фебруара 1906. У том броју објављена су три снимка потписана са: „фотографија проф. г. Ђ. Станојевића“ и то на стр. 163 Сл. 1 „Водена комора“ у Вучју“ (Сл. 3). На стр. 167 Сл. 2. Доводна цев – бука (Сл. 4) и на стр. 170 Сл. 3, „Централа“ у Вучју (Сл. 6). Уз то је на стр. 169-171 објављен и чланак *Електрично осветљење у Лесковцу*, који због његове занимљивости и историјског значаја доносимо у целини.

Сл. 1. Први број „Бачког напретка“

На посао!

Прошле свадбе и весеља
прошли мрсни дани
У цркву сте скоро ишли
к'о ђаци ваљани.

Примили сте и причешће
из светог путира
Душа вам је пуна среће
љубави и мира.

Па сад децо, прионите
па књигу преда се
Дан за даном брзо јури
и не опажа се.

Док погледаш време прошло,
прошли многи дани.
Ко не учи понављаће
баш као и лани.

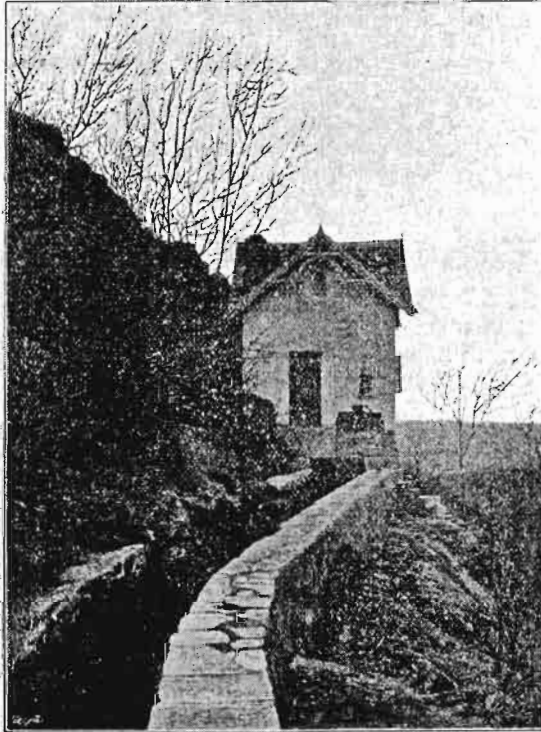
Влакча.

Драгиња.

се опет врати; али се ја не крећем.

Често се завучем у какву стрњику и ту прилегнем,

гоне или орачи или стока, која туда пасе. И сад ми ништа не остаје, него да потражим који угар на да

Сл. бр. 1. „Водена комора“ у Вучју
фотографија проф. г. Ђ. Станојевића.

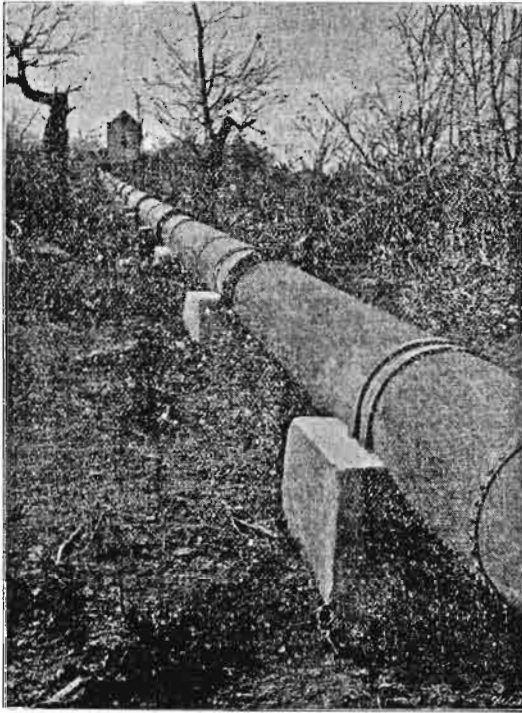
само што и овде бирам место; нарочито волим густ бурјан или коју другу траву. Но и одавде ме често из-

прилегнем између великих грудва. Али и овде увек морам бити на страху. Ту ме најлакше опазе ловци и

Сл. 3. Ђорђе Станојевић: „Водена комора“ у Вучју

Па гле и мала дечица про-
бауљала преко кућних пра-
гова, па као оно пужеви пред
кишу, мисле испред кућа по

Све је весело, све се ра-
дује лепом сунчаном дану
после суморне и хладне зиме.
Па и мени се не спл код

Сл. бр. 2 „Доводна цев — бука“
фотографија проф. г. Ђ. Станојевића.

дворишту, а крај њих сунча
се каква стара бака или дека,
седели на треногој столи-
цици.

куће. Скупих децу која се
играху по дворишту, па их
поведох да се мало про-
ђемо. Весела дечица ска-

Пију... пију...

То су деца, јадна деца,
Што не знају милост оца,
По васдан их мајка води;
По васдан им само квоца
То је песма њима знана,
И та песма њима годи,
Од радости, од милости,
Дигну кад... кад малу пију,
Па заиче: „пију... пију...“

Кад у вису попут неба,
Опасност им прети нека,
Ил' бд копца, ил' јастреба,
Мајка дуго ту не чека
Мане крилом... „Нешто има“
Квоца мајка пилићима,
И пилићи сви у маху,
Под крила се мајци скрију
Туђорећи: „Пију... пију!“

Пију... пију...! док су мали,
Док за живот не сазнаду;
Док им перје не порасте,
Док им крила ојачаду.
Зачућете песму другу
Песму знају, песму стару.
У староме кокошару,
У пуноме своме јеку:
Место „пију“: „кукуреку!“

М. М. Петровић.

Електрично осветљење у Лесковцу

Као што је Београд ноћу осветљен електричном светлошћу, исто је тако и Лесковац, само је у Лесковцу електрично осветљење много јефтиније него у Београду.

„Лесковачко Електрично Друштво“ основано је у ап-

густу 1901. год. За послове електричног осветљења ухваћени су падови Вучанске реке у селу Вучју 18 Км. јужно од Лесковца.

И ако је друштво основано 1901. год. радови су отпочели тек у фебруару 1903. год. а свршени пот-

Као што је Београд ноћу осветљен електричном светлошћу, исто тако је и Лесковац, само је у Лесковцу електрично осветљење много јефтиније него у Београду.

„Лесковачко Електрично Друштво“ основано је у августу 1901. год. За послове електрично осветљења ухваћени су његови Вучанске реке у селу Вучју 18 км јужно од Лесковца.

И ако је друштво основано 1901. год. радови су отпочели тек у фебруару 1903. год. а свршени потпуно крајем фебруара 1904. г. Марта 1. 1904. први пут је осветљен Лесковац електричном светлошћу, од тада се електрична светлост све више и више уводи у домове и радње лесковачких грађана.

Док се дошло до електрично осветљења, морали су се мнози њени радови савладавати и неколике грађевине подићи. Ко год са стране дође у Лесковац треба да оде до Вучја где да прегледа тамошња електрична постројења. Професор Универзитета г. Ђока Станојевић, који је и председник „Лесков. Електрично Друштво“ био је тако добар где је служио „Б. Напретку“ на послузу слике зграда и осталих постројења за потребе електрично осветљења.

Благодарећи г. Станојевићу на учињеној добротности, ми у овоме броју доносимо при слике, а доцније ћемо и остале донети.

Слика 1. „Водена комора“, је подигнута на крају канала за довођење воде који је дужачак 900 метара. У воденој комори стално станује чувар канала.

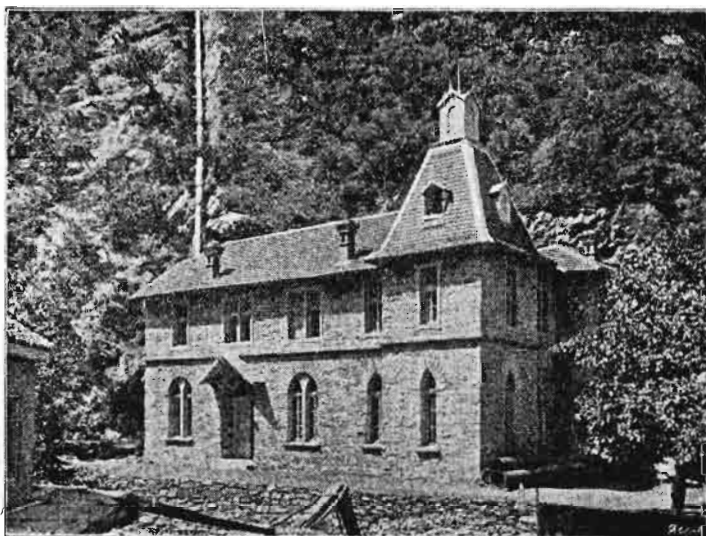
Из канала код водене коморе спушта се „Доводна цев – бука“ (сл. 2) која је зводена и дужачка око 240 метара (у пречнику је 50 см). Кроз ову огромну цев спушта се вода из канала у зграду која се зове „Централа“ (сл. 3) а у којој је смештена машинерија за ове послове.

Ми у нашем листу можемо доносити само мање слике а никако и оне велике и особито лепе, које је г. Станојевић унео у своју ваљану књигу, која се зове „Хидро-електрично постројење Вучје-Лесковац“.

Занимљиво је да је ово једини чланак који није потписан. То указује да га је вероватно делом написао сам Ђорђе Станојевић, који је дао све податке у вези са електрификацијом Лесковца, а делом уредник часописа Милан В. Поповић, што даје посебну тежину информацијама у вези са електрификацијом Лесковца изнетим у њему. У вези са завршетком радова на хидроцентрали у Вучју и осветљавањем Лесковца електричном светлошћу постоје у литератури извесне недоумице чијем разјашњавању може допринети овај чланак. Тако Марковић и Митровић у раду „Почетци електрификације у Србији и њени носиоци о градњи хидроцентрале у Вучју“ кажу: „Централа, далсковод и разводна мрежа завршени су 1903.

пуно крајем фебруара 1904.г. Марта 1. 1904. први пут је осветљен Лесковац електричном светлошћу, од тада се електрична светлост све више и више уводи у домове и радње лесковачких грађана.

ктрична постројења. Професор Универзитета г. Ђока Станојевић, који је и председник „Лесков. Електричног Друштва“ био је тако добар те је уступио Ђ. Напретку на послугу слике

Сл. бр. 3 „Централа“ у Вучју
— фотографија проф. г. Ђ. Станојевића. —

Док се дошло до електричног осветљења, морали су се многи тежки радови савладати и неколике грађевине подићи. Ко год, са стране, дође у Лесковац треба да оде до Вучја те да прегледа тамошња елек-

зграда и осталих постројења за потребе електричног осветљења.

Благодарећи г. Станојевићу на учињеној доброти, ми у овоме броју доносимо три слике, а дошњије ћемо и остале донети.

Сл. 6. Чланак „Електрично осветљење у Лесковцу“. Станојевић: „Централа“ у Вучју

Слика 1. „Водена комора“, је подигнута на крају канала за довођење воде који је дугачак 900 метара. У воденој комори стално станује чувар канала.

Из канала код водене коморе спушта се „Доводна цев — бука“ (сл. 2) која је гвоздена и дугачка око 240 метара (у пречнику је 50 с. м.). Кроз ову огромну цев спушта се вода из ка-

нала у зграду која се зове „Централа“ (сл. 3) а у којој је смештена машинерија за ове послове.

Ми у нашем листу можемо доносити само мање слике а никако и оне велике и особито лепе, које је г. Станојевић унео у своју ваљану књигу, која се зове „Хидро-електрично постројење Вучје—Лесковац“.

Првојласти

Добро дошла ласто, из далеког краја,
Над сеопцем нашим заустави лет;
Изви песму лепу, што срца осваја,
И поздрави цоме први љупки цвет.

Слободно се спусти. Кров тршчани чека,
Јер ти си му ласто, најмилији друг,
Одмори криоца од пута далеска,
Да поздрави песмом наш зелени дуг.

Све је опет мило, гди како се блиста,
Златоткани зраци растурили сјај,
Пружила се поља зелена и чиста, —
Куда год погледаш, леп је сваки крај.

У димњаку нашем још је гнездо твоје,
Узорито дело трудног рада твог;
Ми чувамо њега као очи своје,
А нас зато чува са висине Бог....

Врњци

Радетић

године“.¹ Небојша Станковић у књизи *Хидроелектрана Вучје; Светска башићина електротехнике ишче*: „О ијачном даијуму иочейка рада хидроцентрале у Вучју, још увек иостйоје одређене конијроверзе [...]“. Према неким изворима, ироизводња и испорука електричне енергије из хидроцентрале у Вучју, иочела је ишек у иролеће 1904. године, када је Министарство трађевина ирежледало сва иостиројења у хидроцентралли и уллично осветљење у Лесковцу. Међуиим иочейтак рада ХЕ Вучје и ирви испоручени киловати електричне енергије, ирема више лесковачких извора, везују се за децембар 1903. године. Према иим изворима, хидроцентрала у Вучју је иочела да ироизводи и испоручује електричну енергију 11. децембра 1903. године, ио ситаром, односно 24. децембра, ио новом календару, на Дан ослобођења Лесковца од Турака. [...] То значи да 24. децембар 1903. године (ио новом календару) можемо смаириати даијумом иочейка рада хидроелектране Вучје.“²

С обзиром да је хидроцентрала Вучје, према чланку из „Бачког напретка“, завршена у фебруару 1904. вероватно је за празник ослобођења Лесковца од Турака, 24. (по новом календару) децембра 1903. Лесковац био пробно осветљен. Међутим, наведени чланак не иде у прилог закључку да је испорука електричне енергије започела 24. децембра 1903, него 13. марта (1. марта по старом календару) 1904. године.

У овом члаку се такође напомиње да је фотографије „зграда и осталих постројења за потребе електричног осветљења“ часопису дао Ђорђе Станојевић, председник Лесковачког електричног друштва, и најављује се да ће бити објављиване и у следећим бројевима. И заиста, у броју 14, од 1. априла 1906 на стр. 213, налази се фотографија бр. 4. *Унуириашњоси централле у Вучју* (Сл. 8); у броју 17 од 15. маја 1906, на стр. 262, слика бр. 5 „Брана“ у Вучју (Сл. 9) а у броју 18 од 1. јуна 1906, на стр. 278 налази се слика трафо-станице у Лесковцу са називом „Централа у Лесковцу“. (Сл. 10) Занимљиво је да ова слика носи број 7, односно број 6 је прескочен. Ови прилози у „Бачком напретку“, који носе ауторски потпис Ђорђа Станојевића, до сада нису били увршћени у његову библиографију, што се овим прилогом чини.

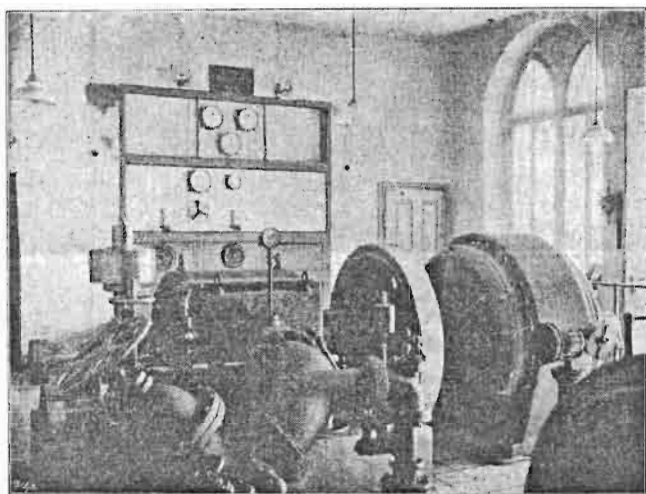
У вези са електрификацијом Лесковца, једног од веома значајних подухвата Ђорђа Станојевића“, у „Бачком напретку“ постоји и занимљив прилог који описује изглед Лесковца обасјаног „електричном свет-

1 Р. Марковић и Д. Митровић, Почетци електрификације у Србији и њени носиоци, Наука и техника у Србији друге половине XIX века 1854/1904, Скуп одржан 7. и 8. маја 1996, уредник Т. Подгорац, Крагујевац 1998, стр. 328. Небојша Станковић.

2 Небојша Станковић, *Хидроелектрана Вучје; Светска башићина електротехнике*, ЈП „Електродистрибуција“ Лесковац, Лесковац 2005, стр. 56-57.

лошћу“. У „Писму из Лесковца“, учитеља М. Ј., објављеном у броју 12 од 28. фебруара 1906, стр. 178-180, наводи се:

сто пута се — у вече кад је : Па да ли је Брана мирно
хтео лећи да спава -- наљу- спавао? Не. Ражљућени и пла-
тио за што било на оца, ма- чан почео је да сања и у
тер, или кога другог од уку- сновима дошао на то: како
ћаца, па је после тако љут, је наљутио и увредио своју
а често и плачан, заспао. добру мајку. Учини му се:
Једне вечери наљути се да је још будан и да плаче,
нешто на матер која га по- а пред њега, па једанпут,

Електрично осветљење у Лесковцу

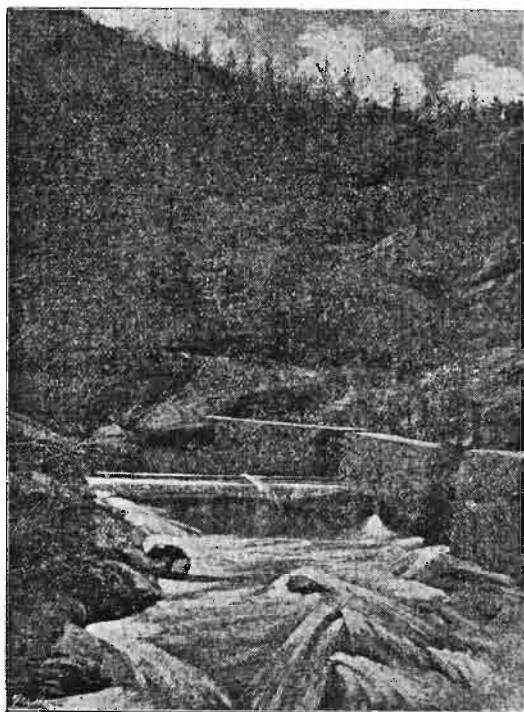
Сл. бр. 4. „Унутрашњост централе у Вучју“. — Фотогр. г. Ђ. Стојановић проф.

кара. Он се растужи и поче изиђе нека намрштена де-
плакати. Тако плачан и заспа. војка у белој чистој одећи,
Кад га сан ухвати, беху му са лугом расплетеном ко-
образи влажни од суза, које сом. То беше вила. Бра-
су се лиле а он и у сну на је добро познао, јер је
више пута слушао од ма-

Сл. 8. Ђорђе Станојевић: Унутрашњост централе у Вучју (електрично осветљење у Лесковцу)

од добивеног новца, вуне и осталих ствари, које буду добиле приликом идења по селу. За овим одреде две друге које ће да примају,

де једну крстачу (или бар-јак) са незаног гроба, коју однесу у оближњу реку или поток, те је ту потопе у воду. При потапању говоре:

Електрично осветљ. у Лесковцу. Сл. бр. 5. „Брана“ у Вучју
фотогр. г. Ђ. Станојевића проф.

чувају и носе добивене дарове.

Кад се тако договоре, онда отиду нагробље те изва-

„Ми те ту остављамо, Бога ћемо да молимо, те да пусти скору кишу да те вода понесе и однесе“. Тако три пута.

Сл. 9. Ђорђе Станојевић: „Брана“ у Вучју (електрично осветљење у Лесковцу)

кује сјајном и лепом бојом, | тако лепо као дупло цвеће,
као дупло цвеће, али зар је | али и оно даје семе и зато

Електрично осветљење у Лесковцу. Сл. бр. 7. „Централа
у Лесковцу“.

Фотографија г. Ђ. Станојевића проф.

млада девојка мање заслу- | је корисно, па зато га и ја
жна, ако се одева скромно? | волим.

Просто цвеће није можда

Лесковац.

С француског
Анка.

Сл. 10. Борђе Станојевић: „Централа у Лесковцу“
(електрично осветљење у Лесковцу)

„Идући полако овом улицом приметих велики број понамештаних дрвених дирека са врло много жица разне дебљине. Мени се ово учини ново, па се обратим течу за објашњење. Он рече: Лесковчани су вредни и предузимљиви људи! Они су претпрошле год. овде увели електрично осветљење [значи 1904. А не 1903 - примедба М.С.Д.]. Погледај оне лампице на дирецима! – То су електричне сијалице. А она велика стаклена кугла што виси на оној пијаци, то је такође електрична лампа што осветљава целу пијацу. Њу странци зову Боген лампа, па је тако и ми зовемо. Њих има на свакој пијаци и раскрсници по једна. Када се увече запале, - по вароши се види као у сред дана...“

„Бачки напредак“ је први дечији лист у Лесковцу, који је редовно издаван до 1914, када је престао да излази услед рата. Да би се ово истраживање употпунило, треба прегледати и годишта од 3. до 10, од јесени 1906. до 1914. Нажалост, већ дуже Народна библиотека, где се чува овај лист, затворена је за јавност због реновирања, тако да ће разматрање сарадње Ђорђа Станојевића са овим листом моћи да се комплетира тек када се она буде поново отворила.